

Projekt Interreg IIIB, Program Območje Alp, EU

Spremljanje regionalnega razvoja v Alpah s pomočjo kazalnikov

Glavna naloga delovnega paketa 7 (DP 7) je bila razvijati kazalnike, s pomočjo katerih bi lahko kartirali osnovne teme sonaravnega regionalnega razvoja na območju Alp. DIAMONT-ov sistem kazalnikov pomembno dopolnjuje obstoječe delo v zvezi s kazalniki za Alpe ter se zanaša na metodološke pristope in rezultate mednarodnih, nacionalnih in regionalnih prizadevanj, da bi oblikovali kazalnike za sonaravnost in regionalni razvoj.

Oktober 2006

Delovni paket 7 (DP 7): Opredelitev in izbor kazalnikov

Kontaktna oseba: Konstanze Schönthaler, Bosch & Partner GmbH, München (Nemčija)

Avtorja: Konstanze Schönthaler, Stefan von Andrian-Werburg

Osnovni cilj: Razviti prepričljiv metodološki koncept za izbiranje kazalnikov, ki opisujejo regionalni razvoj na območju Alp; predlagati kazalnike in jih obrazložiti (dokumentirati).

Trajanje: od decembra 2005 do maja 2006

Zakaj potrebujemo še več kazalnikov?

V zadnjih nekaj letih je bil v okviru Alpske konvencije, projektov INTERREG in drugih raziskovalnih dejavnosti, ki so osredotočene na območja v Alpah, razvita množica sistemov kazalnikov. Prav tako tudi v okviru nacionalne in regionalne pobude posameznih alpskih držav. Vsi ti sistemi sicer niso primerni za uporabo, a so vseeno koristen prispevek k boljšemu opisanju območja Alp z vidika ekologije, gospodarstva in družbeno-kulturne situacije ter v smislu trenutnega razvoja.

Če upoštevamo vsa ta prizadevanja in koncepte, bi se zlahka vprašali, čemu je potreben še en sistem kazalnikov. Podrobnejši pregled že obstoječih nizov kazalnikov pokaže, da:

- čeprav je območje Alp prostorsko pokrito z evropskimi sistemi kazalnikov (med drugimi z OECD-jevim, EEA-jevim, EUROSTAT-ovim), pa ti sistemi ne upoštevajo v zadostni meri specifičnih naravnih in družbeno-gospodarskih razmer in problemov v Alpah.
- Obstoječi in nastajajoči nacionalni sistemi kazalnikov v alpskih državah ne omogočajo primerjanja ugotovitev med posameznimi območji v celotnih Alpah, ali pa niso prilagojeni posebnim okoliščinam v posameznih alpskih območjih v obravnavanih državah. Poleg tega pa številni od teh sistemov še sploh niso bili uporabljeni.
- Kazalniki, ki jih je razvila delovna skupina »Okoljski cilji in kazalniki« v okviru Alpske konvencije, in

kazalniki SOIA so vsi osredotočeni na teme, ki se jih je lotila Alpska konvencija in jih vključila v svoje protokole. To pa pomeni, da so bili problemi, kot so spremembe podnebja in njihovi vplivi na razvoj mest v Alpah, spregledani.

Namen DIAMONT-ovih kazalnikov je:

- opisati prevladujoče regionalne trende v Alpah s skrbno izbranim nizom vrednot in zapolniti obstoječe vrzeli v tematskih kazalnikih;
- če je možno, izvesti diferenciacijo na ravni LAU2,
- so dovolj podrobni, da je iz njih možno izračunati kazalnike,
- zadostno upoštevati močno razširjene obstoječe pobude za razvijanje drugih kazalniških sistemov.

Izbira kazalnikov temelji na konceptu sonaravnosti. V nasprotju z drugimi kazalniškimi sistemi, ki se posvečajo ideji sonaravnosti, ta koncept ne določa osnovne zgradbe DIAMONT-ovega kazalniškega sistema. Izbira je osredotočena na glavne trende regionalnega razvoja v Alpah. Za opredelitev le-teh smo pregledali nacionalne strategije za sonaravnost in prostorski razvoj, družbena poročila in tudi rezultate raziskovalnih projektov. Poleg tega so bila vključena tudi strokovna mnenja iz raziskave Delphi iz DP 6.

Pokazali so se tile glavni trendi:

- urbanizacija: razvoj lokalnih središč in njihovih obrobij,
- marginalizacija podeželja,
- preobremenitev prometnega sistema,
- alpski prireditveni turizem,
- inovacije in konkurenčnost:
 - modernizacija kmetijstva na ugodnih legah
 - vedno večji pomen inovativnih tehnologij
- učinki spreminjanja podnebja
- vedno večji pomen obnovljivih energetskega virov.

Namen DIAMONT-ovih kazalnikov je odgovoriti na tale vprašanja:

- Kateri glavni trendi se pojavljajo v posameznih delih Alp (občinah, okrožjih) in v kakšnem obsegu?
- Ali je manifestacija nekega trenda povezana z ekološkimi, gospodarskimi oz. družbenimi problemi ali tveganji?

Glede na ta vprašanja smo DIAMONT-ove kazalnike razdelili na dve skupini. Tako-imenovani »opredelitveni kazalniki« naj bi pomagali opredeliti občine (ali skupine občin), v katerih lahko opazimo zgoraj-omenjene trende, in oceniti obseg posameznega trenda. »Kazalniki ovrednotenja« obdelujejo izbrane pod-procese, da bi lahko ocenili, katere ekološke, gospodarske in družbene probleme in nevarnosti se da povezati s pozameznim trendom.

Delo se osredotoča na trend urbanizacije, ki je bil izbran kot žarišče projekta DIAMONT.

Zakaj alpska mesta?

Močna polarizacija je značilna za prostorski razvoj v Alpah. Mestna središča in primestna območja se raztezajo po dnu dolin. Konflikti se pojavijo pri zemljiški rabi, ker stanovanjske in trgovske površine, prometna infrastruktura, kmetijska proizvodnja in rekreacija ter varstvo pokrajine tekmujejo za omejene prostorske vire. Obrobna območja pa se še naprej marginalizirajo.

Osnovni procesi urbanizacije (vključno tako-imenovana post-suburbanizacija) se v Alpah odvija podobno kot v nižinskem svetu, le da je problem prostorskih omejitev v gorah še večji. Zato si morajo mesta v Alpah nujno prizadevati za tesno sodelovanje tako s svojo okolico kot z drugimi mesti, da bi prišla do izvedljive prostorske razporeditve dejavnosti in storitev.

V luči zgoraj-opisanih teženj pa nič več ne preseneča dejstvo, da je v zvezi s prostorskim razvojem v Alpah vse več zanimanja za alpska mesta in njihov razvoj.

Do zdaj alpska mesta v okviru Alpske konvencije in njenih protokolov niso bila deležna nobene pozornosti.

Leta 2005 pa je Stalni odbor Alpske konference za svoje 30. srečanje izbral kot glavno temo »Družbeno-ekonomske razsežnosti Alpske konvencije s posebnim ozirom na vlogi alpskih mest«. Ta mesta bi morala biti deležna posebne pozornosti pri razvijanju načrtovanja v zvezi s prebivalstvom in kulturo. Alpska mesta s svojim podeželjem bi se morala razvijati na tak način, da ohranijo svojo gospodarsko in kulturno privlačnost za prihodnje generacije. Povezave med alpskimi mesti in velemestnim omrežjem lahko pripomorejo k reševanju problemov in medsebojni podpori.

Ob ogromnem gospodarskem in družbeno-kulturnem pomenu mest v območju Alp tudi CIPRA zahteva ukrepe, ki naj spodbudijo mesta pri njihovi odgovornosti za naravo in pokrajino, kot tudi pri njihovem prizadevanju za izboljšanje kakovosti življenja ter spodbujanju regionalnih moči in solidarnosti. Sodelovanje znotraj vse-alpskih omrežij in izmenjave s centri zunaj območja Alp bi moralo okrepiti družbeno-kulturno identiteto in družbeno-gospodarsko konkurenčnost.

Zaradi pičle pozornosti, ki je bila v Alpski konvenciji do zdaj namenjena alpskim mestom, ter sedanjega razvoja in vse večjega pomena mest v političnem in znanstvenem smislu, so DIAMONT-ovi partnerji sklenili, da se v preostanku projekta osredotočijo na poglobljen študij alpskih mest.

Ker pa znotraj območja Alp komajda najdemo kako večjo metropolo, je analiza osredotočena na lokalna središča. Ta smo opredelili kot majhna in srednjevelika mesta SMESTO ali kot sosedske naselbine z manj kot 50.000 prebivalci. V preteklosti so bile v takih mestih pomembne oskrbne funkcije, prav nič podobno primerljivim mestom zunaj Alp.

Pri samem razvoju teh majhnih in srednjevelikih alpskih mest pa so bile, in so še, velike razlike, odvisno pač od naravnih okoliščin, zgodovinskega ozadja, regionalnega trga delovne sile, itd. Nekatera so postala bolj pomembna in v njih so se razvile funkcije, ki so presegale regionalno raven – n.pr. mednarodne turistične destinacije ali zaradi kake druge specializacije – ali pa so se zlila v večje in rastoče urbane regije (dinamičen tip razvoja). Druga so ohranila svoje tradicionalne funkcije, ker ležijo daleč proč od drugih mest in središč v redko naseljenem podeželju (stagnirajoč tip razvoja). Za tretjo skupino je značilen upad nekdanjih ključnih sektorjev, ker le-ti za nacionalni ali globalni trg niso več zanimivi (pojemač tip razvoja).

Na kakšen način pripomorejo kazalniki k opisovanju razvoja alpskih mest?

Eden glavnih ciljev DIAMONT-a je prepričljivo opredeliti izbiro kazalnikov in jo, ob upoštevanju koncepta sonaravnosti, sestaviti v najširšem možnem obsegu. Zato je bila v metodološki koncept vpeljana raven tako-ime-novanih »razsežnosti«. S temi razsežnostmi se nadalje razčlenijo trije stebri sonaravnosti in zagotovljeno je, da je v iskanje kazalnikov vključeno čim večje število delnih aspektov, četudi so zaradi omejene dostopnosti do podatkov možnosti oblikovanja indikatorjev omejene.

Glavne trende še naprej razčlenimo s »pojavi«, t.j. s tipičnimi lastnostmi, ki spremljajo posamezen trend. Do teh smo prišli s pregledovanjem literature in zbiranjem strokovnega znanja.

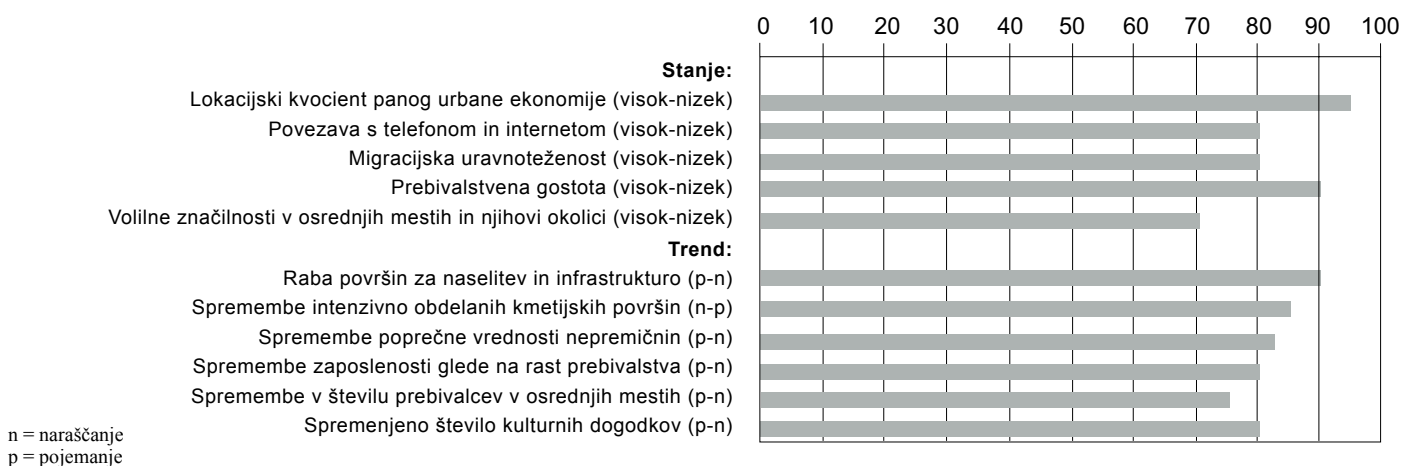
Opredelitveni kazalniki

Tabela 1 je pregled predlaganih opredelitvenih kazalnikov za trend urbanizacije.

Tabela 1: Opredelitveni kazalniki

Steber in razsežnost		Pojav	Kazalnik
Opredelitveni kazalniki za opredelitev SMESTO in oris mestnega območja			
O k	Delovna sila	Starker Arbeitsmarkt	Število zaposlenih (SN)
		Enge funktionale Verflechtungen zwischen Gemeinden	Delež dnevni migrantov (v mestno jedro in/ali v ožjo primestno cono) iz drugih občin (SN)
	Javne službe in varnost	Zagotovljene centralne in administrativne funkcije	Okrožni kapital (SN)
D	Prebivalstvo	Močna privlačnost mest za nastanitev	Stalno naseljeni prebivalci (SN)
Opredelitveni kazalniki za opredelitev dinamično razvijajočih se urbanih območij			
G o	Gospodarska učinkovitost in infrastruktura	Velik pomen mestnih gospodarskih panog	Lokacijski količnik mestnih gospodarskih panog (SN)
		Vedno več zemlje odvzete za infrastrukturo in naselja	Odvzem zemlje za infrastrukturo in naselja (P)
		Vedno večja konkurenca pri izrabi zemljišč	Spremembe pri intenzivno izrabljenih in profitnih kmetijskih zemljiščih (P)
	Javno in privatno financiranje	Vedno večja konkurenca pri izrabi zemljišč	Sprememba poprečne cene zemljišča (P)
	Delovna sila	Močan trg delovne sile	Sprememba razmerja zaposleni/prebivalstvo (P)
	Inovacije, tehnologija in informacije	Velika gostota komunikacijske infrastrukture	Telefonski in internetni priključki (SN)
S/ D	Prebivalstvo	Močna privlačnost mest za nastanitev	Migracijski saldo (SN)
		Močan potencial za družbene dejavnosti	Gostota prebivalstva (SN)
		Naraščanje štev. prebivalstva v mestnem jedru	Sprememba štev. stanujočih v mestnem jedru (P)
	Družbeno udejstvovanje in svoboda	Mestna prenova	Voliilne navade v mestnih jedrih in njihovi okolici (SN)
	Kultura	Vedno večji pomen kulture	Kulturne prireditve (P)
Ok = okolje, Go = Gospodarstvo D = družba/kultura			(SN) = stanje nespremenjeno (P) = proces

Slika glavnega trenda za urbanizacijsko območje z dinamičnim razvojem

Da bi lahko opredelili prostorsko raven procesov urbanizacije, smo oblikovali tako-imenovana urbanizacijska območja. Klasifikacija je temeljila na Perlikovi (Perlik 2001) metodi, s pomočjo katere smo oblikovali – ob upoštevanju različnih nacionalnih pristopov – vse alpski prilagodljiv pristop za oblikovanje območij, kjer je zaznati urbanizacijske procese. Prevzeli smo Perlikove kazalnike in jih vpeli v sistem opredelitelvenih kazalnikov (glej opredelitelvene kazalnike (I) v preglednici 1).

Da bi lahko predstavili urbanizacijska območja glede na njihov razvojni status je potrebno podatke po občinah agregirati. Naš predlog temelji na pregledovanju velikega števila agregacijskih metod. Naslednji korak pri agregaciji je združitev rezultatov določenega opredelitelvenega kazalnika v splošno sliko, zato da bi lahko primerjali različna urbanizacijska območja. Na osnovi celostnega pregleda in diskusije o različnih načinih agregiranja predlagamo vizualno agregacijo ob upoštevanju glavnega trenda. Pred agregacijo bomo izvedli postopke za pretvarjanje vrednosti kazalnikov. Spodnji diagram kaže izmišljen primer nekega območja urbanizacije.

Praktično delo s podatki bo pokazalo, ali glavni trendi sploh odražajo resnično stanje na terenu. Zaenkrat moramo te trende še vedno imeti za hipoteze, katerih oblikovanje temelji na iskanju po literaturi in intervjujih s strokovnjaki.

Prikaz glavnega trenda za urbanizacijsko območje z dinamičnim razvojem.

Kazalniki ovrednotenja

Celo takrat, ko so na razpolago ustrezni kazalniki, ni takoj jasno, ali je trend, ki ga lahko opazujemo, sonaraven ali ni. Vrednosti in prioritete ciljev igrajo tu pomembno vlogo in se zanje lahko odločimo šele v okviru debate, v katero je vključena celotna družba. Delo v DIAMONT-ovih poskusnih območjih daje možnost, da z lokalnimi zainteresiranimi skupinami diskutiramo o zadanih ciljeh in na ta način dobimo uravnotežen celosten vpogled v ekološke, gospodarske in družbeno-kulturne cilje glede sonaravnosti.

Pri kazalnikih ovrednotenja (glej Tabelo 2) so bili pojavi izraženi kot nevarnosti in/ali problemi, ki so povezani s tremi stebri sonaravnosti: ekologijo, gospodarstvom in družbenimi zadevami. V praksi pa se lahko pokaže drugačna slika, kot n. pr. v dinamično se razvijajočem urbanizacijskem območju. Lahko bi pričakovali, da bo dinamičen razvoj spremljal oživiljen trg delovne sile, kar je, gledano z gospodarskega stališča, pozitiven razvoj. Taka dinamika bi lahko bila tudi izvor spodbud za izboljšanje ekološkega stanja, n. pr. na področjih tehnologij za čiščenje zraka in vode.

Tabela 2: Kazalniki ovrednotenja

Kazalniki ovrednotenja			
Steber in razsežnost	Pojav	Kazalnik	
O k	Struktura	Izguba tipičnih naravnih biotopov alpskih dolin	Sprememba v naravnih in delno-naravnih območjih (P)
		Vedno več zemlje odvzete za infrastrukturo in naselja	Odvzem zemlje za infrastrukturo in naselja – različica (P)
		Drobljenje zelenih površin	Dejanska velikost zelenic (SN)
	Živalske vrste	Upadanje raznolikosti živalskih vrst	Raznolikost živalskih vrst (P)
	Izmenjava snovi	Slaba kakovost zraka	Indeks kakovosti zraka za mestna območja (kratkoročno) (SN)
	Izmenjava vode	Slabšanje kakovosti rečne vode	Sprememba kakovostnih kategorij za rečne vode (P)
		Močna odvisnost od uvoza vode	Lokalna poraba vode in odvzem vode (SN)
		Slaba sposobnost vpivanja vode	Občinska vodna bilanca (SN)
	Zdravje ljudi	Poslabšanje zdravja ljudi zaradi hrupa	Prebivalstvo izpostavljeno hrupu (SN)
		Nizka zdravstvena raven mestnega načina življenja	Otroci bolehalo za astmo (SN)
Estetika	Izguba pokrajinske raznolikosti	Pokrajinska raznolikost (SN)	
	Izguba rekreacijskih površin	Uporabnost rekreacijske površine (SN)	
G o	Gospodarska učinkovitost in infrastruktura	Povečana tekmovalnost za rabo tal	Razvoj infrastrukture in naselij v območjih, ki niso ogrožena zaradi naravnih nesreč (P)
		Usklajena gospodarska in prebivalstvena rast na področju rabe prostora	Učinkovitost rabe tal (P)
	Javno in zasebno financiranje	Finančna luknja občin	Zadolženost glede na proračunski primanjkljaj (SN)
	Delovna sila	Nizka izobrazbena raven delovne sile	Izobraženost delovne sile (SN)
		Brezposelnost	Stopnja dolgoročne brezposelnosti (SN)
	Proizvodnja in poraba	Nastajanje velikih količin odpadkov	Nastajanje odpadkov v občinah (SN)
Inovacije, tehnologija in informacije	Majhna pomembnost panog, ki ustvarjajo veliko dodano vrednost in visoko inovativnih panog	Sprememba v številu zaposlenih, ki so socialno zavarovani v panogah, ki ustvarjajo veliko dodano vrednost in visoko inovativnih panogah (P)	
		Število patentnih prijav (SN)	
D	Prebivalstvo	Neugodna starostna struktura	Sprememba indeksa vzdrževanosti (P)
		Slabe možnosti družbenih interakcij	Stopnja mešanja prebivalstva (starostne skupine, izobrazbena raven, nacionalnost) (SN)
	Prebivalstvo	Spolna neenakost	Delež žensk na trgu delovne sile (SN)
	Javne službe in varnost	Slaba ponudba javnega transporta	Dostopnost do javnega transporta (SN)
		Slaba ponudba poslovnih dejavnosti	Zaposlenost v poslovnih dejavnostih (SN)
		Slaba ponudba izobraževalnih možnosti	Zaposlenost v izobraževalnem sektorju (SN)
	Družbeno udejstvovanje in svoboda	Nizka udeležba v demokratičnih procesih	Udeležba pri lokalnih volitvah (SN)
	Kultura	Majhen interes za kulturne zanimivosti	Obiskovalci kulturnih zanimivosti (SN)
Ok = okolje, Go = Gospodarstvo D = družba/kultura		(SN) = stanje nespremenjeno (P) = proces	

Podatkovna baza kot središče informacij

Vsi kazalniki so dokumentirani v internetno-podprti podatkovni bazi. Le-ta rabi za izmenjavo informacij in podatkov med DIAMONT-ovimi partnerji.

Bavarsko (državno) ministrstvo za okolje, zdravje in zaščito potrošnikov je razvilo podatkovno bazo z namenom, da bo v prihodnosti uporabljena za Sistem za opazovanje v in informiranje o Alpah (SOIA), in jo je prilagodilo za potrebe DIAMONT-a v DP 7. V osnovni strukturi so upoštevana priporočila delovne skupine »Okoljski cilji in kazalniki« iz Alpske konvencije. Partnerji imajo dostop do podatkovne baze na www.diamont.bayern.de.

baza ponuja možnost za naslednja delovna paketa, DP 8 in DP 9, da upravljajo s podatki in jih obdelajo (DP 8), in da povežejo kazalnike in pojave z inštrumenti za spremljanje regionalnega razvoja (DP 9).

Perlik M. 2001: Alpenstädte zwischen Metropolisation und neuer Eigenständigkeit. Geographica Bernensia P38. Verlag des Geographischen Institut der Universität Bern, Bern.

© Axel Borsdorf

Wachsende Inanspruchnahme von Flächen für Siedlung und Infrastruktur

Informacije o kazalnikih so zbrane na podatkovnih listih, kjer so upoštevana mednarodna priporočila za dokumentiranje meta-podatkov z opisi vsebine in zgradbe. Vsebujejo tudi argumente za izbiro posameznega kazalnika s sklicevanjem na literaturo, podroben opis kazalnika (merska enota, kategorizacija kot kazalnik stanja nespremenjenosti ali kazalnik procesa, opombe k njegovemu izračunavanju, itd.), njegovo pozicijo v DIAMONT-ovem sistemu kazalnikov (povezava z glavnim trendom, razsežnost in pojav), pa tudi predloge za razlago kazalnikove vrednosti (kot n.pr. to, ali pomeni rastoča oz. padajoča vrednost kazalnika ekološki problem ali nevarnost). Podatkovne liste za kazalnike lahko kot datoteke pdf naložite z DIAMONT-ove omrežne strani.

Podroben pregled o dosegljivosti podatkov za posamezne kazalnike v DP 7 ni bil predviden. To bo narejeno v nadaljevanju projekta. Ti podatkovni listi vsebujejo tisto strokovno znanje, ki je že dosegljivo, in zagotavljajo preliminarno oceno dosegljivosti podatkov.

Podatkovna baza se lahko uporabi kot platforma za nadaljnje delo v DIAMONT-u, in sicer za razpravo o predlaganih kazalnikih in pojavih ter njihovo nadaljnje razvijanje. Lahko se doda tudi podatke, ki so specifični za državo oz. pokrajino, kot so n.pr. razpoložljivost podatkov ter nacionalni in regionalni cilji. Podatkovna